

Het pijnlijke anders-zijn van Hans Christian Andersen

Ludo Noens

Hans Christian Andersen werd geboren in Odense op het Deense eiland Funen op 2 april 1805. In 2005 tweehonderd jaar geleden dus. En dat hebben ze toen niet alleen in Denemarken, maar ook in een groot deel van

Europa geweten. De festiviteiten en herdenkingsplechtigheden rond de beroemde sprookjesschrijver met het slungelachtige voorkomen en het scherpe profiel waren dat jaar echt niet op een paar handen te tellen. Zeer merkwaardig, want tijdens Andersens leven zag het er aanvankelijk allerminst naar uit dat de man zoveel glorie te wachten stond.

Zijn vader was een ongeschoolde, hoewel schrandere schoenmaker en moeder Anne-Marie verdiende wat bij aan de wastobbe. Kort na Hans' geboorte in de Hans Jensens straede ging het straatarme gezin zich vestigen in een wan-

kel pand in de Munkemolle straede.

Aan het vermoedelijke geboortehuis – waar toen de grootmoeder van Hans woonde – grenst vandaag het H.C.A. Museum. De moderne, onregelmatig geblokte doorkijkconstructie steekt nog geen klein beetje af tegen het aanpalend geel hoekhuisje met rood schaliedak waarin Hans Christian ter wereld kwam.

Tijdens onze uitgestippelde Odense wandeling *I H.C. Andersens fodspor* hadden we weinig leven ontmoet, maar het riante Museum bleek overbevolkt toen wij er ten slotte aankwamen. Denen zagen (hoorden) we niet zoveel, wel verrassend veel Japanners en... Nederlanders. Professioneel gearrangeerde vitrinekasten toonden een goed gedocumenteerd overzicht van Andersens bewogen leven; van zijn arme jeugd tot het ietwat bittere afscheid. In het souterrain kon je in een 'rariteitenkabinet' onder andere zijn onafscheidelijke *top-hat* zien, zijn reiskoffer en het touw waarmee de bijzonder wantrouwige schrijver-reiziger bij eventuele brand langs elk hotelraam kon ontsnappen!

THEATERGEK

Via de poppenkast ontwikkelt kleine Hans een voorliefde voor het theater. Als hij veertien is, sterft zijn chronisch depressieve vader. Zijn moeder hertrouwt en korte tijd later gaat de ambitieuze knaap zijn geluk zoeken in Kopenhagen. Hij wil danser of acteur worden. De oude drukker Iversen, die zich uitgeeft voor een persoonlijke vriend van de toenmalige prima ballerina madame Schall, bezorgt hem een introductiebrief.

In de Deense hoofdstad resulteert Hans' aangeboren doorzettingsvermogen in een ontmoeting met de toen bekende Italiaanse zanger Siboni. Onder diens leiding probeert hij zijn droom waar te maken op de planken van het Koninklijk Theater.

Al snel blijkt dat hij noch voor het acteren noch voor het ballet het vereiste talent bezit. Zingen kon hij vroeger als een engel, maar met wat er van zijn stem overblijft na de spreekwoordelijke baard in de keel, valt ook een mogelijke carrière in dié richting in het water.

Gelukkig weet Hans vrij aardig met de pen om te gaan; de zelfverzekerde jongeman zet nu alles op alles om het als schrijver te maken. En de eerste gedichten en verhalen die hij gepubliceerd krijgt, oogsten warempel vrijwel meteen succes. Maar de literaire kritiek kent geen genade voor de schijnbare onbeholpenheid van zijn stijl!

Wat nu volgt lijkt zélf uit een sprookje geplukt. Het is niet het eerste voorbeeld van Andersens merkwaardige gave om moeiteloos in de gunst te komen van gefortuneerde beschermers en geldschieters. Staatsraad Jonas Collins, directeur en financieel adviseur van het Koninklijk Theater, gelooft in de arme, ambitieuze schrijver en neemt hem onder zijn hoede. Hoewel zijn vooropleiding weinig voorstelt, kan Hans dankzij een studiebeurs gaan studeren aan de middelbare school in Slagelse (op 12 km buiten Kopenhagen). Opgenomen in het genereuze gezin van Collins, slaagt hij in 1828 in zijn eindexamen *philologicum et philosophicum* na een bijkomend jaar privé-onderwijs.

Het wordt de start van een ongemeen vruchtbare en succesvolle carrière. Zijn vele toneelstukken, libretto's en vanaf 1835 zijn bijzondere sprookjes zullen Andersen weldra tot ver over de landsgrenzen onsterfelijke roem bezorgen (hoewel de Deense literaire kritiek hem nog lang met genadeloze recensies zal blijven bestoken).

In 1838 krijgt de voormalige schoenlapperszoon een royale jaarlijkse toelage van de Deense koning Frederik VI, die hem in staat stelt voortaan een gerieflijker leven te leiden.

REIZIGER

Hans Christian Andersen was een groot reiziger. Vanaf zijn eerste uitstap naar Duitsland in 1831 kreeg de microbe hem te pakken. Er volgden nog zo'n dertig reizen door heel West- en Oost-Europa (omdat zijn enorme platvoeten hem snel parten gingen spelen, toerde hij later nog uitsluitend met de trein). Zijn vijf uitgesponnen reisdagboeken werden althans in Denemarken bijna even bekend als zijn fameuze sprookjes.

Andersen liet nooit na beroemde kunstenaars te gaan opzoeken en zich te informeren over de artistieke, sociale en technologische nieuwigheden. Zijn belangstelling hiervoor was groot, maar de maatschappelijke ontwikkelingen van zijn tijd zag hij eerder somber in.

In de jaren zestig (van de 19de eeuw) verbleef hij een tijdje in België en Nederland. In Engeland was hij vijf weken te gast bij de toen zeer populaire schrijver Charles Dickens. Dochter Dickens zag de babbelse en wild gesticulerende Andersen niet meteen zitten. Ook de geestelijke vader van

Oliver Twist verklaarde naderhand dat hij maar al te blij was geweest verlost te zijn van de krakkemikkig Engels sprekende, hypochondrische en ijdele Deen!

Toch hadden beide auteurs iets met elkaar gemeen: hun karakteristiek geformuleerd sociaal engagement. Hoewel Andersen zich graag in de high society bewoog en maar al te tuk was op adellijk gezelschap, verried hij nooit zijn bescheiden afkomst. In zijn literaire werken nam hij het vurig op voor de misdeelden en liet geen kans onbenut om de

sociale bovenlaag fijntjes te ridiculiseren (in zijn directe omgang met de elite stelde hij zich toch deemoedig op).

Wel bleef Andersen zijn leven lang ambitieus en zocht hij weloverwogen naar roem en literaire erkenning. In 1867 werd hij op 62-jarige leeftijd feestelijk onthaald en gevierd in zijn geboortestad Odense. De gefêteerde ereburger genoot op een ietwat kinderlijke manier van zijn succes, maar begreep nooit echt waaraan hij dit verdiend had.

Toen Andersen later vaststelde dat de meeste van zijn lezers hem eigenlijk om verkeerde redenen op handen droegen, verloor hij gaandeweg zijn achting voor hen.

Het laatste jaar van zijn leven was Andersen te gast in het Kopenhaagse buitenverblijf van de joodse familie Melchior, met wie hij al tien jaar zeer bevriend was. Mevrouw Melchior bleef de al geruime tijd sukkelende schrijver liefdevol tot op het einde aan zijn ziekbed bijstaan.

Aan waardering ontbrak het hem toen niet meer en van zijn gunstig gesternte was hij zich maar al te goed bewust. Desondanks overleed de eeuwig ontevreden Hans Christian Andersen met de blijkbaar onvermijdelijke ontgoochelingen op 4 augustus 1875 aan leverkanker. Op zijn begrafenis in de Assistens Kirkegard in Kopenhagen was, behoudens de duizenden bewonderaars, zelfs de Deense koninklijke familie aanwezig.

EENZAME ZIEL

Het is maar recentelijk duidelijk geworden dat de geïnspireerde sprookjesverteller méér was dan de bordpapieren olijkerd, door een onweerstaanbare Danny Kaye geportretteerd in de charmante Hollywoodmusical uit 1952.

Net als bij de Britse auteur J.M. Barrie, schepper van het mysteriespel voor kinderen *Peter Pan*, werd er lange tijd geheimzinnig gedaan rond Andersens seksuele identiteit. De man was nooit getrouwd. Hij moet wat gevoeld hebben voor de Zweedse sopraan Jenny Lind, maar die wees de al te sentimentele poeet tactvol af. Verliefd werd Andersen in 1830 ook op Riborg Voigt, apothekersdochter uit Faborg. En die koos dan weer voor de jonge assistent die bij haar vader in dienst was.

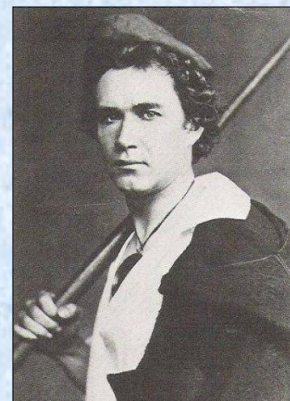
Uit zijn (vaak romantisch hoogdravende) dagboeken, autobiografieën en brieven valt af te leiden dat Andersen eigenlijk een homoseksuele voorkeur

had. Zeker in die tijd nog hoog controversieel, met alle frustrerende gevolgen vandien. Voorts hinderde Andersens aparte uiterlijk hem gestadig in zijn amoureuze contacten.

Toen de dichter als jongeman inwoonde bij de deftige familie Collins zou hij een platonische relatie hebben gehad met de weliswaar hoffelijke, maar ook hautaine zoon Edvard.

Veel later is er sprake van een wat gelukkiger, hoewel nooit intieme verhouding met de jonge balletdanser Harald Scharff (zie hiervoor Jackie Wullschlager, *The Life of a Storyteller*).

Alles wijst erop dat Andersen, ondanks zijn bijzonder zinnelijke aard, nooit daadwerkelijk seksueel intiem is geweest met wie dan ook. Wat eigenlijk nog het meest verbaast, is de opschudding die 's mans seksuele doen en laten tot op de dag van vandaag veroorzaakt. Lees er de eindeloze discussie hierover maar op na op de talk-page van de Engelse H.C. Andersen-Wikipedia...

HYPOCHONDER

Uit zijn dagboeken en uit eigentijdse getuigenissen springt ook het beeld naar voren van een egocentrische en zeurderige Andersen. Om de haverklap kon hij een flinke zaag spannen over zijn persoonlijke kwaaltjes en humeurtjes. Maar kort geleden verzekerde een Nederlandse docente Scandinavische literatuur dat de vermeende kleinzerige hypochonder wellicht met recht en reden zo vaak aan de klaagmuur stond.

Volgens Annelies van Hees van de Universiteit van Amsterdam leed Andersen namelijk aan een overgevoeligheid voor gluten (coeliac ziekte), een hoogst vervelende aandoening waaraan zij zelf ook lijdt. Van Hees herkende tijdens het lezen van Andersens werk niet minder dan 27 van de 34 bekende symptomen, waaronder frequente kiespijn, abnormale vermoeidheid en droefgeestigheid.

'Geen twijfel mogelijk,' aldus van Hees. 'Als je in zijn dagboeken leest dat hij brood at – rijk aan gluten – dan blijkt hij zich de volgende dag slecht te voelen. Als hij echter de gelegenheid kreeg ander voedsel te eten, ging het alweer beter.'

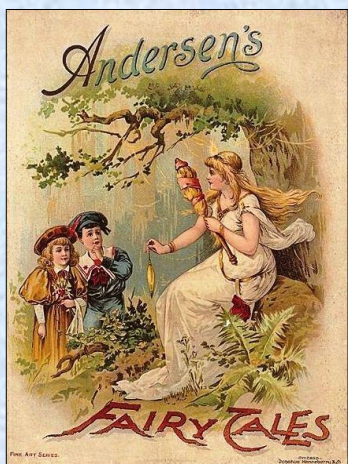
Geen wonder dan, zo stelt Annelies van Hees, dat Andersen zich om de twee dagen behoorlijk beroerd voelde!

DE SPROOKJES

In de literatuur worden sprookjes gewoonlijk onderverdeeld in volksprookjes en kunst- of cultuursprookjes. Onder de eerste soort vallen de vaak zeer oude, in de folklore gewortelde volksvertellingen die door onder andere de Duitse gebroeders Grimm en de Fransman Perrault werden verzameld, bewerkt en uitgegeven. Hun dieptepsychologische en vaak esoterische meerwaarde is onmiskenbaar.

Kunstsprookjes werden (en worden) door individuele literatoren ofwel uit het niets gefantaseerd, of op basis van ondermeer de lokale elfentraditie 'gefabricerd'. De fantasierijke kunstsprookjes van Andersen zijn wellicht

de meest populaire. Maar denken wij bijvoorbeeld ook aan de sprookjes van de Nederlandse schrijver Godfried Bomans en de Brit Oscar Wilde. Menig sprookje van Andersen is overigens thematisch verwant aan de diepgravende allegorie *De Kleine Johannes* van Frederik Van Eeden.

Ook Andersen merkte ooit op dat zijn vertelsels werden gelezen door kinderen, maar eigenlijk bedoeld waren voor volwassenen. Vanaf 1852 zal hij ze trouwens publiceren als verhalen.

Het is een feit dat zijn sprookjes/verhalen een meerlagige structuur hebben en voor verschillende interpretaties vatbaar zijn. Vaak getuigend van een verrassend psychologisch en sociaal inzicht, worden de Grote Vragen rond liefde, lijden en dood zonder omwegen gesteld. Soms zijn de vertellingen gevaarlijk subversief. Genadeloos worden menselijke dwaasheid, schijnvertoning en onrecht aangeklaagd. In *De*

nieuwe kleren van de keizer wijst Andersen, net als Jezus, de kinderen aan als de exclusieve dragers van het gezond verstand!

Opmerkelijk is de kabbelende, luchtige babbeltoon, die de vaak hartverscheurende ontwikkelingen niet in de weg staat (*De Sneeuwkoningin*, *De kleine zeemeermin*).

Meer nog dan uit zijn autobiografieën en brieven blijkt uit zijn sprookjes hoe scherpzinnig, overgevoelig, diepmenselijk en fundamenteel *anders* Hans Christian Andersen wel is geweest.

Referenties:

Jackie Wullschlager, *Hans Christian Andersen – The Life of a Storyteller*. Penguin Books, London, 2000.

Jens Andersen, *Andersen, a biography*. Gyldendal Publishers, Copenhagen, 2003.

Hans Christian Andersen, *Nooit rijk, nooit tevreden, nooit verliefd. Een keuze uit zijn dagboeken en brieven*. Vert. Edith Koenders. De Arbeiderspers, Utrecht, 1998.

Hans C. Andersen, *Andersen's Fairy Tales*. Wordsworth Ed., Hertfordshire, 1993.

www.andersen.sdu.dk